Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)

: https://dx.doi.org/10.22067/jgrd.2021.68595.1013
کاربردی– مطالعهٔ موردی

مجلّهٔ جغرافیا و توسعهٔ ناحیه‌ای، سال نوزدهم، شمارهٔ ۱، بهار و تابستان ۱٤۰۰، شمارهٔ پیاپی ٣٦

تحلیلی بر اقدامات مرزی و ارائهٔ الگوی مناسب برای جلوگیری از قاچاق مواد مخدر (مورد مطالعه: استان سیستان و بلوچستان)

امین هنرجو (دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران)
amin.honarjoo@gmail.com
حجت مهکویی (گروه جغرافیای سیاسی، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران، نویسندهٔ مسئول)
hojat_59_m@yahoo.com
مهدی مؤمنی(گروه جغرافیا، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران)
momeni100@gmail.com
امیر گندمکار (گروه جغرافیا، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران)
aagandomkar@gmail.com

صص ۲۹۱ ـ ۲٦۳

چکیده

مسائل و چالش‌های جهانی و منطقه‌ای برای کشورها، همواره در حال رشد هستند. یکی از این چالش‌ها، معضل تولید و قاچاق مواد مخدر می‌باشد. مسئلهٔ قاچاق مواد مخدر به‌عنوان یک معضل بزرگ اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و امنیتی، ضرورت‌های مقابلهٔ هرچه بهتر و بیشتر با آن را دوچندان می‌کند. مرزها به طور مکرر مسبب تنش‌هایی بین دولت‌ها بوده و قویاً کنش متقابل میان مردمانی که در مناطق مجاور هم به سر می‌برند را تحت تأثیر قرار داده‌اند. مرز از مهم‌ترین عناصر مرتبط با امنیت داخلی به شمار می‌آید، موضوعی که در کشورهای همسایه، یعنی افغانستان و پاکستان با بی‌ثباتی نسبی همراه بوده و این امر موجب بروز تهدیدات امنیتی و بروز رخدادهای ضدامنیتی متعدد در داخل کشور شده است. بنابراین، انسداد مرزهای شرقی کشور با توجه به موضوعات مختلف امنیتی از اولویت‌های

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۱/۰۹ تاریخ تصویب: ۱٤۰۰/۰۲/۲۰

خاصی برخوردار است. ازآنجایی‌که مرزها و به‌خصوص مرزهای زمینی معبر اصلی ورود غیرقانونی مواد مخدر می‌باشند، اقدامات مرزی نقش پررنگی را در عرصهٔ جلوگیری از قاچاق ایفا می‌کنند. این پژوهش که با هدف بررسی الگوی مناسب مرزی برای جلوگیری از قاچاق مواد مخدر از مرزهای استان سیستان و بلوچستان انجام گرفته است، به روش کیفی انجام شده و بر اساس ماهیت، توصیفی- تحلیلی است و بر اساس هدف، به دلیل استفاده از نتایج آن در برنامه‌ریزی‌های مورد نیاز سیاسی، فضایی، اقتصادی و اجتماعی و مطالعات استان‌های مرزی، کاربردی است. جامعهٔ آماری این پژوهش شامل تعدادی از متخصصان حوزهٔ امنیت مرزی اعم از مرزبانان نظامی و انتظامی، نیروهای شاغل در ستاد مبارزه با مواد مخدر، فرمانداری-ها و استادان و صاحب‌نظران علوم جغرافیایی است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که براساس یافته‌های این مقاله، الگوی مدیریتی گشت‌زنی و بازرسی که باید دولت‌های ایران، پاکستان و افغانستان با همکاری و همیاری یکدیگر آن را اجرا کنند، الگوی مناسبی برای حفاظت از مرزهای شرقی کشور است.

کلیدواژه‌ها: اقدامات مرزی، قاچاق مواد مخدر، استان سیستان و بلوچستان.

۱. مقدمه

وقتی سخن از قاچاق به میان می‌آید، ناخودآگاه ذهن شنونده بیش از هر چیز متوجه قاچاق مواد مخدر می‌شود که برای کشورها مشکل‌زاترین و برای قاچاقچیان پرسودترین نوع قاچاق را در سطح جهان تشکیل می‌دهد. قاچاق بین‌المللی مواد مخدر یک جرم سازمان‌یافتهٔ فراملی است که توسط باندها و گروه‌های سازمان‌یافته با سلسله‌مراتب نیرو، امکانات و تجهیزات، مرزهای کشورها را پشت سر گذاشته، صلاحیت سرزمینی دولت‌ها را نقض کرده و در مسیر حمل از مبدأ تا مقصد جرائم دیگری از قبیل هواپیماربایی، ترور و قتل، تخریب محیط‌زیست، قاچاق سلاح و مهمات وغیره را نیز همراه خواهد داشت. پدیدهٔ مواد مخدر و قاچاق آن، هم دارای ضررهای فردی و هم ضررهای اجتماعی است و ضررهای اجتماعی آن از ضررهای فردی نیز بیشتر است. وجوه کلان حاصل از قاچاق مواد مخدر موجب فساد، بی‌ثباتی اقتصادی و سیاسی جوامع می‌شود. خصیصهٔ دیگری که در مشکل اعتیاد و قاچاق مواد

مخدر وجود دارد آن است که شاید حل هیچ مشکل دیگری در سطح جهان تا این حد نیازمند همکاری بین کشورها نباشد. (قهرمانی و علیزاده، ۱۳۹٤، ص. ۲۱).

مناطق مرزی به دلیل تماس بـا محیط‌هـای گونـاگون داخلـی و خـارجی، از ویژگـی‌هـای خاصی برخوردارند. وجود تماس‌ها، مبادلات و پیوندهای فضایی دو سوی مرز بین کشـورهای مجاور از سویی و آسیب‌پذیری‌ها و وجود تهدیدات مختلف در ایـن منـاطق از سـویی دیگـر، باعث چالش‌های عمده‌ای در این نواحی شده است. بر ایـن اسـاس، معضـلاتی کـه توأمـان از ناحیهٔ مرزهای جنوب شرق (سیستان و بلوچستان) جمهوری اسلامی ایران، بر این کشـور وارد می‌شود را اینگونه می‌توان برشمرد: بی‌ثباتی سیاسی همسایگان شرقی و شکل‌گیری دولت‌هـای ضعیف و ورشکسته، تقویت جریان افراطی سلفی‌گرایی و تروریسم، رواج انواع قاچـاق مـواد مخدر، سلاح و انسان، حضور نیروهای بیگانه در منطقه (اعظمی، دهمرده، جمـال، ۱۳۹۱، ص. ۲).

تهدیدات مرزی با توجه به موقعیت کشورها و شرایط و فضای پیرامونی و داخلی متفـاوت است و می‌تواند شامل موارد زیـر باشـد: تهدیـدهای امنیتـی، تهدیـدهای سیاسـی، تهدیـدهای اقتصادی، تهدیدهای فرهنگی، تهدیدهای قاچـاق (کالـا، مـواد مخـدر، انسـان، سـوخت، دارو، سلاح وغیره) (همان: ص. ۳). امنیت مرزی، به معنی جلوگیری از انجام هرگونه اعمـال خلـاف قانون در طول مرزهای یک کشور و قانونی‌کردن تردد اشخاص و حمل‌ونقل کالـا و حیوانـات اهلی، با رعایت ضوابط قانونی از راه دروازه‌های مجاز مـرزی اسـت. پایـدارترین و مهم‌تـرین نقش مرز، کارکرد دفاعی – امنیتی آن، یعنی ایجاد مانع در برابر حرکت انسان، کالـا و تفکـرات است. در این میان، تلاش کشورها بر این است که تا جایی که ممکن باشد مرزهای آن‌هـا جـز در برخی گذرگاه‌های توافق‌شده و مجاز غیرقابل نفوذ باشد تا به این وسیله حاکمیت آن‌ها بـر سرزمین خود دچار خدشه نشود و امنیت کشور در ابعاد گوناگون سیاسی، اقتصـادی و نظـامی آسیب نبیند. ایجاد امنیت در مناطق مرزی ایجاد امنیت برای کل کشور است؛ زیـرا در صـورت بروز ناامنی در این مناطق، این معضل می‌تواند به کل کشـور سـرایت کنـد. مـرز از مهم‌تـرین عناصر مرتبط با امنیت داخلی به شمار می‌آیـد، موضـوعی کـه در کشـورهای همسـایه، یعنـی افغانستان (و پاکستان) با بی‌ثباتی (نسبی) همراه بوده و این امر موجب بروز تهدیدات امنیتی و

بروز رخدادهای ضدامنیتی متعدد در داخل کشور شده است. انسداد مرزهای شرقی کشور با توجه به موضوعات مختلف امنیتی از اولویت‌های خاصی برخوردار است. بنابراین، انسداد مسیرهای تردد خودروها و وسایل نقلیهٔ موتوری، نصب تجهیزات الکترونیکی، رادارها، دوربین‌ها، احداث خاک‌ریزها، کانال‌ها و برجک‌ها به‌منظور انسداد کامل مرز بر اساس فازبندی‌های مختلف در حال اجراست (آرشیو ستاد مبارزه با مواد مخدر، ۱۳۹۱).

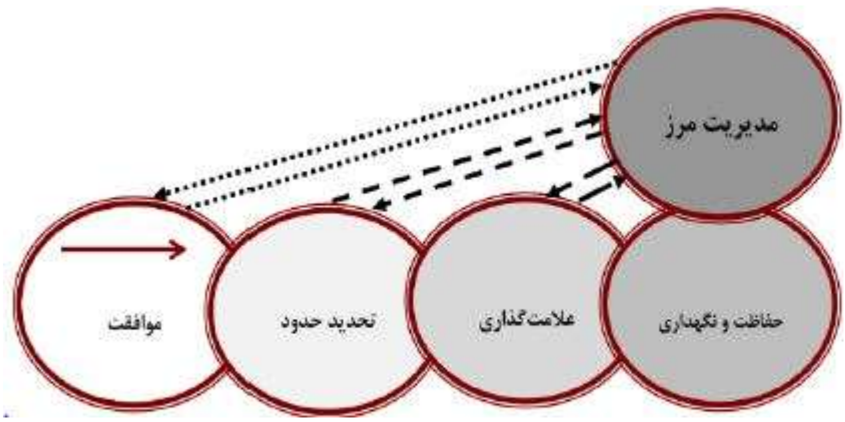
مرزهای شرقی ایران به دلیل ساختار ژئوپولیتیکی ناشی از همسایگی با کشورهای افغانستان و پاکستان، تهدیدات فراوانی را تجربه کرده است که عبارتند از: ۱. توسعهٔ کشت خشخاش و افزایش قاچاق مواد مخدر و تداوم شرارت‌های مرتبط با آن در شرق کشور، ۲. تروریسم، ۳. بحران هیدروپولیتیک و مسئلهٔ هیرمند و آب سیستان، ٤. مسئلهٔ پشتونستان و بلوچستان بزرگ، ۵. افزایش بی‌اعتمادی قبایل پشتون نسبت به سیاست‌های اعمالی ایران، ٦. شکل‌گیری یک دولت لیبرال در افغانستان، ۷. حذف ایران از مسیر خط لولهٔ نفت و گاز آسیای مرکزی (حافظ‌نیا، ۱۳۸۳، ص. ۲۳). ازاین‌رو، با توجه به مشکلات و مسائل مهمی که مسئلهٔ قاچاق مواد مخدر در حوزه‌های مختلف فضایی، سیاسی، امنیتی، اقتصادی و اجتماعی برای کشور ایجاد می‌کند محقق بر آن شد تا با تحلیل و بررسی نقش اقدامات مرزی، الگوی مناسب مرزی را برای جلوگیری از قاچاق مواد مخدر به داخل کشور از استان سیستان و بلوچستان ارائه نماید. بنابراین، مسئلهٔ اصلی این است که:

- پیامدهای سیاسی– فضایی انسداد فیزیکی مرزها در سیستان و بلوچستان چه می‌باشد؟
- پیامدهای اقتصادی انسداد فیزیکی مرزها در سیستان و بلوچستان چه مواردی است؟
- پیامدهای اجتماعی انسداد فیزیکی مرزها در سیستان و بلوچستان چیست؟
- نقش نیروهای بومی، مرزنشینان و بخش خصوصی در کاهش قاچاق مواد مخدر در سیستان و بلوچستان چگونه است؟

۲. مبانی نظری پژوهش

مرزها خطوطی هستند که حدود بیرونی قلمرو سـرزمین تحـت حاکمیـت یـک حکومـت ملت–پایه را مشخص می کنند. مرز عامل تشخیص و عامل جدایی یک واحد متشکل سیاسـی یا یک کشور از دیگر واحدهای مجاور آن است (حافظ‌نیا، ۱۳۸۳، ص. ٦۹).

مرزهای زمینی بین‌المللی، «به‌عنوان نقطهٔ تماس میـان کشـورهای همسـایه، در شـکل‌دهی مناسبات سیاسی و اقتصادی آن‌ها نقش برجسته‌ای به عهده دارند. مرزها به طور مکـرر مسـبب تنش‌هایی بین دولت‌ها بوده و قویاً کنش متقابل میان مردمانی که در مناطق مجاور هم بـه سـر می‌برند را تحت تأثیر قرار داده‌انـد. مرزهـای [سـرزمینی] بـین کشـورها هـر چـه عمیـق‌تر در چشم‌انداز سیاسی و فرهنگی جای بگیرند، دوام آن‌ها بیشتر خواهند بود. مرزهـای [سـرزمینی] بین کشورها باید مراحلی را طی کنند تا به درجهٔ تکامل برسند، هرچند گفتنی اسـت کـه بایـد توسط دو دولت ذی‌ربط به رسمیت شناخته شده باشند، علامت‌گذاری شده باشـند و بـه طـور کارامدی اداره و نگاهداری شوند. جونز (۱۹٤۵) معتقد است که مرزها در راه تکامل خود باید از سه مرحله بگذرند: ۱. تفاهم بر سر مکان تقریبی مرز، ۲. تحدید حدود، ۳. علامت‌گذاری بـر روی زمین» (درایسدل و بلیک، ۱۳۷۰، صص. ۱۳۸–۱۰۱).

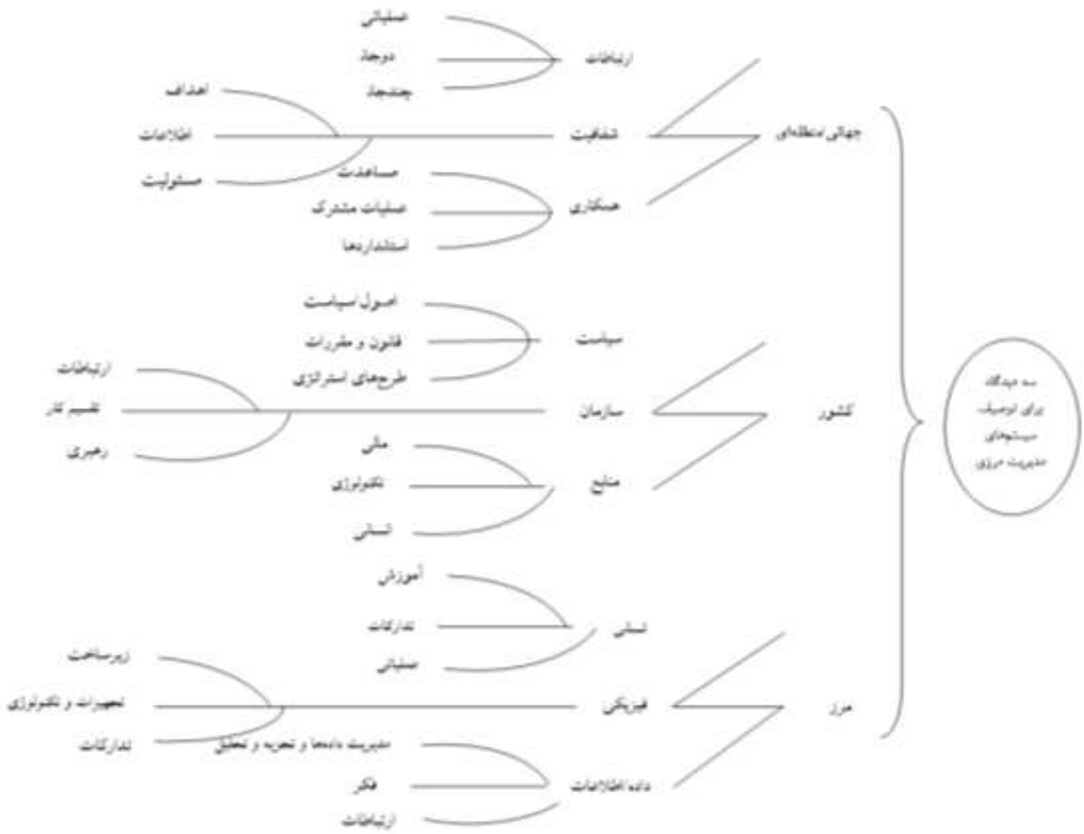

شکل ۱– مراحل تکامل خط مرزی

مأخذ: جان پرور، ۱۳۹۱

به این سه مرحله باید مرحلۀ چهارمی نیز اضافه کرد؛ زیرا بعد از مرحلۀ سوم که با علامت‌گذاری مرز بر روی زمین موافقت می‌شود باید بتوان آن را مدیریت کرد. بنابراین، مرحلۀ چهارم، مدیریت مرزهای تفاهم‌شده است. «برای مدیریت مؤثر امنیت یا کنترل مرزهای خود، یک کشور باید فعالیت‌های مدیریت مرزی خود را به‌عنوان یک سیستم درک کند. دپارتمان آزمایشگاه امنیت ملی، آزمایشگاه‌های ملی سندیا[1]، با استفاده از سیستم‌های مهندسی و بنیادهای امنیتی، روشی را برای مدل‌سازی و تجزیه‌وتحلیل سیستم‌های مدیریت مرزی توسعه داده است. بر اساس پژوهش این آزمایشگاه، معماری مرجع شامل سه دیدگاه اساسی است که می‌تواند برای توصیف سیستم‌های مدیریت مرزی استفاده شود. [البته باید گفت که] مدیریت مرزی اغلب با چندین چالش مواجه است. اول، سیستم‌های مدیریت مرزی با حرکات قانونی افراد و کالاها روبرو هستند. حجم منحصربفرد این ترافیک می‌تواند بر طراحی و عملیات بندرهای ورودی تأثیر بگذارد. ترافیک غیرقانونی مربوط به افراد و کالاها نیز باید شناسایی شود. دوم، عوامل سیاسی و اقتصادی دیگری نیز وجود دارند که بر مدیریت مرزی تأثیر می‌گذارند. این چالش‌ها می‌توانند به‌طور گسترده‌ای به چالش‌های انسانی، کالایی، سیاسی و اقتصادی تقسیم شوند» (دوگان[2]، ۲۰۰۸، صص. ۸–۵).

1. Sandia National Laboratories
2. Duggan

شکل ۲- معماری مرجع سیستم‌های مدیریت مرزی

مأخذ: دوگان، ۲۰۰۸

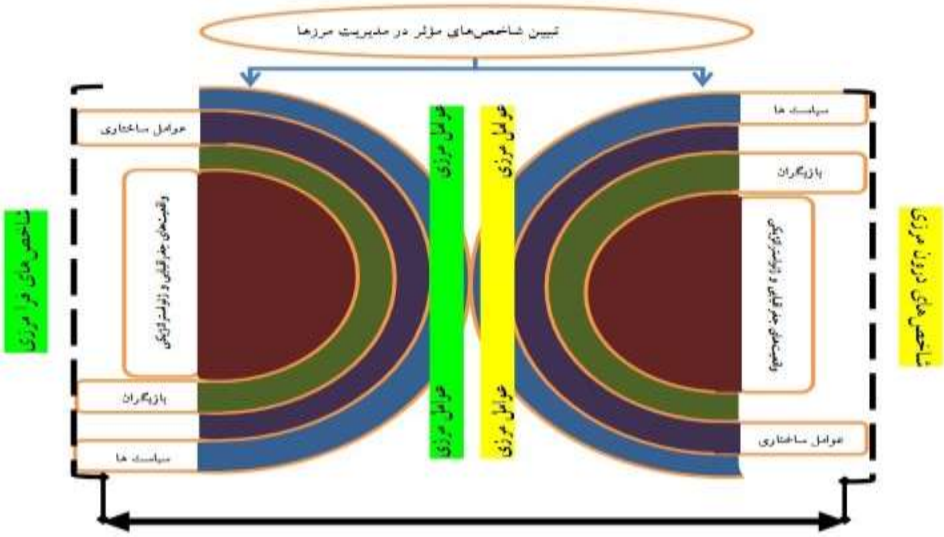
بلیک یکی از جغرافی‌دانان مطرحی است کـه در زمینـهٔ مسـائل مرزهـای زمینـی نظریـات مهمی را ارائه کرده است. در کتاب *جغرافیای سیاسی خاورمیانه و شمال آفریقا* به طور مفصـل به مسائل مرزی در این محدودهٔ جغرافیایی پرداختـه اسـت. بـه علـاوه در مقالـه‌ای بـا عنـوان «اهداف مدیریت مرزهای زمینی» شاخص‌های مؤثر در مدیریت مرزها را بیان کـرده اسـت. در جدول زیر این شاخص‌ها مطرح شده‌اند.

جدول ۱- شاخص‌های مؤثر و مشخصات آن‌ها در مدیریت مرز

مأخذ: افشردی و همکاران، ۱۳۹۳

شاخص‌ها	مشخصات
مدیریت خط مرزی	یکی از اهداف اصلی مدیریت مرز حمایت از علامت‌گذاری به صورت واضح و بدون ابهام خط مرزی است. در این راستا، برای مدیریت خوب خط مرزی باید بتوان چارچوب قانونی واضح و روشنی را که در آن به صورت واضح و روشن مسائلی که ممکن است مدیریت خط مرزی را دچار چالش و تغییر کند در همهٔ زمان‌ها فراهم کرد، به عنوان مثال کشف منابع مشترک مرزی، تغییر مسیر رودخانه، و غیره.
مدیریت دسترسی	در برخی بخش‌های جهان، دستیابی و دسترسی به مرزهای بین‌المللی با دیدگاهی به عبور قانونی از مرز تقریباً برابری می‌کند. دسترسی به تدارک جاده‌ها یا خطوط راه‌آهن که ممکن است به مقدار زیاد یا محدود باشد یا وجود نداشته باشد، بستگی دارد. در برخی کشورها دسترسی به مناطق مرزی محدود و جاده‌ها مسدود شده و پلیس مرزها را کنترل می‌کند. هدف مدیریت این است که به شهروندان اجازه دهد که به طور آزادانه از مرزها مادامی که امنیت در سطح مورد نیاز در نظر گرفته شده است، عبور و مرور کنند. فعالیت‌ها بین کشورها متفاوت است، اما مدیریت ممکن است به وسیلهٔ وجود جاده‌های مناسب یا سیاست‌های امنیتی در یک طرف یا دیگر بخش‌ها محدود شود. در بیشتر کشورها تعداد زیادی از سازمان‌ها درگیر هستند (گمرک‌ها، کنترل گذرنامه، خدمات حمل‌ونقل، پلیس و ... میزان باز بودن) و ازاین‌رو سطح فعالیت به صورت مستقیم با سیاست دولت مرتبط می‌باشد. در حالت گسترده، مدیریت ممکن است به معنی بسته نگاه داشتن مرز برای عبور و مرور باشد. جنبه‌های عملی مدیریت دسترسی شامل قوانینی از نگهداشتن جاده‌های فرامرزی و نقاط عبور و مرور با رفاه مناسب برای مسافران می‌باشد.
مدیریت امنیت	فعالیت‌های امنیتی در مرزها وابسته به روابط خارجی، جغرافیا و فرصت‌های اقتصادی می‌باشد. درک شهروندان بیشتر کشورها از مرزها هنوز به عنوان تأمین‌کنندهٔ امنیت و جلوگیری از ورود: – تهاجم نظامی؛ – کالاهای غیرقانونی، دارو، سلاح، کالاهای قاچاق، محرکات جنسی، غذاهای آلوده و غیره؛ – مخاطرات سلامتی، مسافران آلوده، آلودگی هوا، غذا، بیماری‌های دهانی و غیره؛ – افراد غیرقانونی، مهاجران غیرقانونی، قاچاقچیان، خرابکاران، تروریست‌ها، فراریان، مجرمان و غیره .
مدیریت منابع فرامرزی	همان‌طوری که جمعیت در حال افزایش است و منابع محدود می‌گردد، منابع فرامرزی بیشتر مورد توجه کشورها و دولت‌ها قرار می‌گیرند. ذخایر گاز و نفت نزدیک مرز، منابع معدنی، آب‌های زیرزمینی، تقسیم [حوضهٔ] رودخانه، مناطق مرزی حفاظت شده، ماهی‌های موجود در دریاچه‌های مشترک و دهانهٔ رودخانه‌های مرزی بزرگ، جنگل‌ها و مراتع و ... مکان‌های تاریخی

شاخص‌ها	مشخصات
	و فرهنگی در سرزمین‌های مرزی، نمونه‌هایی از منابع مهم در برخی مناطق مـی‌باشـند. همکـاری حول منابع فرامرزی ظرفیت قابل ملاحظه‌ای برای ایجاد آرامش بین کشورها را دارد.
مدیریت زیست‌محیطی	مدیریت خوب زیست‌محیطی نمی‌تواند در جهان مدرن بدون همکاری‌های فرامرزی ایجاد گردد. این فعالیت‌ها در قالب حفاظت از گونه‌های در حال انقراض، پژوهش‌های زیست‌محیطی، کنتـرل آتش‌سوزی و آلودگی، جلوگیری از شکار بی‌رویهٔ حیات وحش، تشویق توریسم زیست محیطی، و ... می‌تواند صورت گیرد.
مدیریت بحران	از انواع سطوح مدیریت بحران می‌توان به سطح محلی و ملی اشاره کرد: در سطح محلی، روزبه‌روز مسائل و مشکلات در امتداد مرزها افزایش مـی‌یابـد، بـه عنـوان مثـال جانوران ولگرد، یا آلوده‌کردن رودخانه‌ها و غیره به صورت‌های مختلف زمینهٔ شکل‌گیری بحران-هایی را فراهم می‌آورند. در این راستا سازمان‌های رسمی برای مدیریت بهتـر ایـن بحـران‌هـا در منطقهٔ مرزی همکاری‌هایی در زمینهٔ اطلاعاتی و برنامه‌ریزی انجام می‌دهند. در سطح ملی، مدیریت بحران مرزی اجازه نمی‌دهد که حوادث اتفـاق‌افتـاده در امتـداد مـرز، بـه داخل به‌ویژه به مسائل سیاسی کشور وارد شود. یک کمیسیون مشترک در امتـداد مـرز مـی‌توانـد این مسائل را بدون گسترش آن به داخل حل و فصل نماید.

شکل ۳- تبیین شاخص‌های مؤثر در مدیریت مرزها

مأخذ: افشردی و همکاران، ۱۳۹۳

۲. ۱. وضعیت استان سیستان و بلوچستان به عنوان استان مرزی

«دو پژوهشگر به نام‌های فیلیپ جونز و تریور وایلد[1] با تکیه بر پایه‌های نظریهٔ مکان مرکزی کریستالر و کارهای لوش[2] ابراز کردند که توسعه‌نیافتگی مناطق مرزی مربوط به دو محور محدودیت‌های تجارت خارجی در نواحی مرزی و تهدیدهای نظامی و عوامل ناامنی است. آن‌ها بیان می‌کنند که شهرهای واقع در نواحی مرزی، در توسعهٔ خود با محدودیت‌هایی روبه‌رو هستند. آنان همچنین به پیروی از روملی و مینچی (۱۹۹۱) معتقدند که نواحی مرزی، علاوه بر پدیدهٔ توسعه نیافتگی ناشی از موقعیت جغرافیایی خود همچون دور از مرکز، تأثیر مستقیم مرزها را در ساختار فضایی و کالبدی آن‌ها منتقل می‌کنند» (شاطریان، گنجی پور و اشنویی، ۱۳۹۲، ص. ۱۶۲).

«نکتهٔ قابل تأمل این است که در استان‌های مرزی برخوردار از ضعف اقتصادی و فرهنگی، سطوح دغدغه‌های امنیتی نیز گسترده‌تر است. به همین منظور، شناسایی و مهار پارامترهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که قابلیت تبدیل به تهدید امنیتی را دارند، باید با توجه به مؤلفه‌های امنیتی مورد توجه قرار گیرند؛ زیرا در صورت بالا بودن ضریب رکود اقتصادی، بیکاری و فقر نمی‌توان نسبت به تحقق امنیت فراگیر در سطح [استان‌های مرزی] خوشبین بود» (سرور، محمدی‌حمیدی و ویسیان، ۱۳۹۳، صص. ۲۹-۲۷). «مطالعات در ایران و جهان حاکی از آن است که شرایط توسعه‌نیافتگی در مناطق مرزی، همواره مشکلات و چالش‌های گسترده و اساسی زیادی، چون انواع قانون‌شکنی‌ها و قانون‌گریزی‌ها را به دنبال خود داشته است. بر این اساس، ویژگی‌هایی که در مناطق مرزی به گسترش جرم و قانون‌گریزی منجر شده، توسعهٔ ناموزون و ناعادلانهٔ مناطق مرزی است که قاچاق کالا یکی از پیامدهای شوم توسعهٔ ناموزون و ناعادلانه است» (شاطریان، گنجی‌پور و اشنویی، ۱۳۹۲، ص. ۱۶۲).

«توسعه‌یافتگی اقتصادی مناطق مرزی و رفاه نسبی در این مناطق، می‌تواند زمینه‌ساز کاهش برخی از مشکلات مرزی مانند قاچاق کالا، مواد مخدر، سرقت و غیره را فراهم کرده و از تخلیهٔ جمعیت مناطق مرزی جلوگیری کند. وجود محرومیت‌های شدید اقتصادی و میزان بالای

1. Philip Jones & Trevor Wild
2. Losch

بیکاری در مناطق مرز، در افزایش عبور غیرمجاز افراد، قاچاق کالا و سایر اموری که با امنیت منافع ملی کشورها در تضاد است، در شکل‌گیری اقدامات توسعه‌ای، از جمله بازارچه‌های مرزی، مؤثّر بوده است. بر اساس مطالعات انجام شده امنیت و توسعه در مناطق مرزی با ضریب همبستگی بالا، رابطهٔ مستقیم و دوسویه‌ای با یکدیگر دارند؛ به گونه‌ای که هر اقدام در فرایند دستیابی به توسعه، تأثیرات مستقیمی بر فرایند تحقق امنیت می‌گذارد و برعکس. به این ترتیب مناطق دارای شاخص‌های بالای توسعه، از ضرایب امنیتی بالاتری نسبت به مناطق توسعه‌نیافته برخوردارند» (شاطریان، گنجی‌پور و اشنویی، ۱۳۹۲، ص. ۱٦۳). وجود مبادلات و پیوندهای فضایی دو سوی مرز و آسیب‌پذیری و تهدیدات مختلف در این مناطق اهمیت ویژه‌ای را در فرایند برنامه‌ریزی، توسعه و آمایش سرزمین به مناطق مرزی داده است که در صورت غفلت از آن‌ها به طور جد شاهد چالش‌های عمده‌ای از جمله عدم ثبات جمعیتی مناطق مرزنشین خواهیم بود (محمدی و فخرفاطمی، ۱۳۸٤، ص. ۵۵). در جدول شمارهٔ ۳-۱ مؤلفه‌ها و مشخصات مناطق مرزی کشورها آورده شده است.

آنچه بیش از همه در رابطه با امنیت منطقهٔ سیستان و بلوچستان و تأثیر آن بر امنیت ملی، باید مورد توجه قرار گیرد، میزان برخورداری از توسعه و منابع ملی و به طورکلی توسعه-یافتگی این استان در مقایسه با دیگر نواحی و به‌خصوص بخش مرکزی است. در تحقیقی که توسط اطاعت و موسوی انجام گرفته است، درجهٔ توسعه‌یافتگی استان‌های کشور با استفاده از ۱۵ شاخص و بر اساس مدل تاکسونومی عددی مورد محاسبه قرار گرفته است. بر اساس نتایج حاصله، استان سیستان و بلوچستان در میان ۳۱ استان کشور در پایین‌ترین سطح توسعه-یافتگی قرار می‌گیرد. این عامل یعنی عقب‌ماندگی از دیگر استان‌ها در توسعه به همراه دیگر عوامل فوق، موجب شده‌اند که بلوچ‌ها خود را در سرنوشت ملی کمتر شریک بدانند و برخلاف دیگر اقوام ایرانی، در تحولات بزرگ درون جامعهٔ ملی ایران، نقش قابل‌توجهی به عهده نگیرند (اطاعت و موسوی، ۱۳۹۰، ص. ۸۵). این در حالی است که «وجود محرومیت-های شدید اقتصادی و میزان بالای بیکاری در مناطق مرزی در افزایش عبور غیرمجاز افراد، قاچاق کالا و سایر اموری که با امنیت منافع ملی کشورها در تضاد است» ارتباط دارد (قادری-حاجت، عبدی،جلیلی و باقری سرنجیانه، ۱۳۹۸، ص. ۱۳۱). به علاوه، تحولات سیاسی درون

کشورها و تحولات ژئوپولیتیکی بر مرزها و مناطق مرزی و عملکرد و نقش‌های مرز تأثیرگذارند، در جدول شمارهٔ ۳-۳ مهم‌ترین تحولات سیاسی و ژئوپولیتیکی هشتاد سال اخیر و تأثیرات آن‌ها بر مناطق مرزی و سکونتگاه‌های مرزی در شرق ایران لیست شده است (علمدار، راستی و زرقانی و ۱۳۹۷، ص. ۱۹۵).

جدول ۲- مؤلفه‌ها و مشخصات مناطق مرزی کشورها

مأخذ: آفتاب و هوشمند، ۱۳۹۷

مؤلفه	مشخصات
دوری از مرکز	بیانگر فاصلهٔ مکانی- جغرافیایی مناطق مرزی از سرزمین اصلی است.
انزوا و حاشیه‌ای بودن	مناطق مرزی، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه و توسعه‌نیافته، بیانگر تفاوت‌های عمیق عملکردی- ساختاری هستند.
ناپایداری الگوی اسکان و سکونت	به دلیل شرایط جغرافیایی مناطق مرزی که به طور معمول مناطق با طبیعت خشن و صعب‌العبور هستند.
نظام و الگوی مراودات و تبادلات	مناطق مرزی با توجه موقعیت مراوده‌های خود در مرز سیاسی بین دو کشور، از فرصت و ظرفیت لازم برای تقویت کنش‌های اقتصادی ویژه برخوردارند.
تفاوت‌های فرهنگی و قومی و نژادی	در بسیاری از کشورهایی که خطوط مرزی گسترده‌ای داشته و تنوع قومیت‌ها در آن شدید است، مسئلهٔ تفاوت‌های فرهنگی و قومی بین نواحی مرکزی و مرزی حالت شدیدتری به خود می‌گیرد.
تهدیدهای خارجی	مناطق مرزی به دلیل اتصال به کشورهای هم‌جوار، ممکن است با تعارض‌های سیاسی همراه باشند.
ساختار دوگانه و دوگانگی نظام‌مند	در نگرش نظام‌مند به عناصر سرزمین ملی مشاهده می‌شود که به طور معمول، مناطق مرزی از ساختاری دوگانه برخوردارند که این امر موجب تضعیف و بروز تعارض‌های توسعه‌ای در کشور می‌شود.

۳. روش پژوهش

این پژوهش به روش کیفی انجام شده و بر اساس ماهیت، توصیفی- تحلیلی است و بر اساس هدف، به دلیل استفاده از نتایج آن در برنامه‌ریزی‌های مورد نیاز سیاسی، فضایی، اقتصادی و اجتماعی و مطالعات استان‌های مرزی، کاربردی است. این تحقیق به روش کیفی انجام می‌گیرد؛ بنابراین چهارچوب تحقیق کیفی با کمی متفاوت است. مهم‌ترین تفاوت آن در

تعداد مراحل فرایند تحقیق و گزارش‌نویسی است. جامعهٔ آماری پژوهش شامل عده‌ای از کارشناسان مواد مخدر و مرزبانان و فرماندهان یگان‌های نظامی و انتظامی مرزی و مبارزه با مواد مخدر و همچنین فرمانداران، بخش‌داران، سران طوایف و معتمدان محلی، طیفی از صاحب‌نظران و فعالان فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی استان سیستان و بلوچستان و استادان دانشگاه می باشند. حجم نمونه، تعداد ٤٠ نفر از جامعهٔ آماری در نظر گرفته شده است، پس از توزیع پرسش‌نامه‌ها بین آن‌ها، تعداد ۳۰ نفر سؤالات پرسش‌نامه را جواب و تحویل دادند. نمونهٔ مورد نظر در این رساله با روش تخمینی و در دسترس به دست آمده است.

در این پژوهش از شیوه‌های مطالعات کتابخانه‌ای، میدانی، مشاهده، مصاحبه و سایت‌های اینترنتی برای گردآوری اطلاعات تحقیق استفاده شده است. همچنین، از منابع اینترنتی، فیش‌برداری و مطالعهٔ کتاب‌ها و چندین مقاله و پایان‌نامهٔ مرتبط با موضوع تحقیق نیز استفاده شده است. همچنین، پرسش‌نامهٔ محققساختهٔ پژوهش شامل ۳۲ گویه بود که روایی آن با روش روایی محتوایی، مورد تأیید اساتید دانشگاه و خبرگان حیطهٔ جغرافیای سیاسی قرار گرفته و از اعتبار لازم برخوردار بوده است. پایایی نیز با استفاده از روش آلفای کرونباخ برابر ۰٫۹۳۹ محاسبه گردیده و مورد تأیید قرار گرفته است.

٤. یافته‌ها

در این بخش، تحلیل توصیفی گزینه‌های پژوهش ارائه می‌شود که به شرح جدول زیر است. در جدول (۳) گزینه‌های پژوهش و آمار توصیفی مربوط به هر یک از آن‌ها مانند میانگین، واریانس و انحراف معیار آمده است.

جدول ۳- آمار توصیفی گزینه‌های پژوهش

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹

گزینه‌های مورد مطالعه		میانگین	انحراف معیار
اهمیت گزینه‌های شرایط مرزی استان سیستان و بلوچستان در مبارزه با قاچاق مواد مخدر	ساخت دیوارهای بتنی حائل مرزی	۷/۱۰۰	۳/۱۶۶
	کشیدن سیم خاردار	۵/٤۰۰	۲/۸۲٤
	نبود مانع مرزی در قسمت‌های زیادی از مرز استان	۷/۰٦۷	۳/۲۰۵
	نیروهای نظامی مرزبانی ج.ا.ا	۸/۱۳۳	۲/۲۷۰
	نظارت مؤثر مرزی توسط کشور ایران	۸/۰٦۸	۲/۳۹۲
	نیروهای نظامی مرزبانی کشور پاکستان و افغانستان	٦/۸٦۷	۳/۰٤۸
	نظارت مؤثر مرزی توسط کشور پاکستان و افغانستان	۷/۲۰۰	۲/۹۷٦
	انسداد کامل مرزی	۷/۲۳۳	۳/۰۲۵
	همکاری نیروهای مردمی و بومی مرزنشین	۸/۰۰۰	۲/۵۰۵
	تعامل بین کشورهای ایران، پاکستان و افغانستان	۸/۵۳۳	۲/۲۲٤
	اجرا نشدن کامل حائل مرزی به دلیل مشکلات بودجه‌ای ج.ا.ا	۷/۵٦۷	۲/۹۳۲
زیر معیارهای مؤثر در انتخاب الگوی مناسب مرزی برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر	جغرافیای طبیعی استان سیستان و بلوچستان	۸/۱٦۷	۱/۷٤٤
	نقش محرومیت و ضعف اقتصادی استان سیستان و بلوچستان	۹/۰۰۰	۱/۳۳۹
	تفاوت‌های مذهبی اهل تسنن با حاکمیت مرزی	٦/۹٦۷	۲/۳۷۱
	نقش مذهب تسنن در همکاری مردم بومی با قاچاق م.م	٦/٤٦۷	۲/۷۱۳
	قرابت قومیتی با بلوچستان پاکستان در امر قاچاق م.م	۷/۹۰۰	۲/۰۷٤
	نقش اقدامات حاکمیت از منظر توسعهٔ اقتصادی	۸/۹۰۰	۱/۵۸۳
	نقش اقدامات حاکمیت از منظر توسعهٔ فرهنگی	۸/۸۰۰	۱/٦۹۰
	نقش اقدامات حاکمیت از منظر توسعهٔ اجتماعی	۸/۸۰۰	۱/۵۸٤
	نقش نیروهای نظامی در بکارگیری مردم بومی در طرح امنیت پایدار	۸/۲۰۰	۱/۹۰۱
	سطح همکاری های مردم بومی با حاکمیت در امر مبارزه با قاچاق	۸/۰۳۳	۱/۸۱۰
	نقش انسداد مرزی در افزایش مشکلات اقتصادی استان سیستان و بلوچستان	٦/۷۰۰	۱/۸۰۳
	نقش انسداد مرزی در افزایش مشکلات اجتماعی استان سیستان و بلوچستان	٦/۵۰۰	۱/۸۷۱
	نقش انسداد مرزی در افزایش نارضایتی قومیتی در استان سیستان و بلوچستان	٦/٦۷	۲/۱۲۳
	اهمیت توسعهٔ اقتصادی در بحث مبارزه با قاچاق م.م	۸/۳۰۰	۱/۷۲۵

گزینه‌های مورد مطالعه		میانگین	انحراف معیار
	نقش امنیتی شدن فضای عمومی استان در اثر توسعۀ اقدامات نظامی مرزبانی	۷/۱۳۳	۱/۷۱۷
	عوامل طبیعی در مرز به‌عنوان موانع قاچاق مواد مخدر	۷/۰۳۳	۱/۸٦٦
	نقش استمرار نظارت‌های مرزی توسط مرزبانان کشور پاکستان و افغانستان	۷/٦۷	۲/۱۸۷
	نقش برخورد قضایی در مبارزه با قاچاق مواد مخدر در استان سیستان و بلوچستان	٦/٦٦۷	۲/۳٦۸
	نقش بکارگیری اهل تسنن در مشاغل مهم امنیتی و حاکمیتی استان	۷/۰۳۳	۲/۲۵۱
	تأثیر مبارزه با قاچاق انسان (مهاجرت غیرقانونی) در مبارزه با قاچاق م.م	۷/۰٦۷	۲/۲۸۸
	تأثیر مبارزه با قاچاق سوخت در مبارزه با قاچاق م.م	۷/۲۳۳	۲/۰۱۲

۱- کدام اقدامات مرزی و الگوی مناسب برای جلوگیری از قاچاق مواد مخدر به داخل کشور از مرزهای سیستان و بلوچستان تأثیرگذار است؟

برای پاسخ به این سؤال و اولویت‌بندی اهمیت اقدامات مرزی و الگوی مناسب تأثیرگذار برای جلوگیری از قاچاق مواد مخدر به داخل کشور از مرزهای سیستان و بلوچستان از آزمون فریدمن استفاده شد.

جدول ٤- اولویت‌بندی اقدامات مرزی و الگوی مناسب تأثیرگذار

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹

اقدامات مرزی و الگوی مناسب تأثیرگذار	میانگین رتبه‌ها
تعامل بین کشورهای ایران، پاکستان و افغانستان	۷/۳۸
نیروهای نظامی مرزبانی جمهوری اسلامی ایران	۷/۰۳
نظارت مؤثر مرزی توسط کشور ایران	۷/۰۳
همکاری نیروهای مردمی و بومی مرزنشین	٦/۵۷
اجرا نشدن کامل حائل مرزی به دلیل مشکلات بودجه‌ای جمهوری اسلامی ایران	٦/۲۷
نظارت مؤثر مرزی توسط کشور پاکستان و افغانستان	٦/۲۳
انسداد کامل مرزی	۵/۹۷
نبود مانع مرزی در قسمت‌های زیادی از مرز استان	۵/٦۳
نیروهای نظامی مرزبانی کشور پاکستان و افغانستان	۵/۵۳

اقدامات مرزی و الگوی مناسب تأثیرگذار	میانگین رتبه‌ها
ساخت دیوارهای بتنی حائل مرزی	۵/٤۳
کشیدن سیم خاردار	۲/۹۲

با توجه به جدول (٤) تعامل بین کشورهای ایران، پاکستان و افغانستان اولویت اول و نیروهای نظامی مرزبانی جمهوری اسلامی ایران و نظارت مؤثر مرزی توسط کشور ایران دو اولویت بعدی خبرگان در زمینهٔ اقدامات مرزی می‌باشد. با توجه به این جدول، ساخت دیوارهای بتنی حائل مرزی و کشیدن سیم خاردار اقداماتی هستند که از نظر خبرگان پاسخ-دهنده کمترین اهمیت را از میان اقدامات مرزی مناسب برای جلوگیری از قاچاق مواد مخدر به داخل کشور دارند. با توجه به اینکه از خبرگان خواسته شده بود اقدامات دیگری که در پرسش‌نامه نیامده است و به نظر شما جهت جلوگیری از قاچاق مواد مخدر به داخل کشور از مرزهای سیستان و بلوچستان لازم است انجام شود را بیان نمایید، در ادامه مضامین مستخرج از نظرات پاسخ‌گویان در این زمینه با روش تحلیل مضمون به صورت جدول مضامین آورده خواهد شد.

جدول ۵- آماره آزمون فریدمن

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹

تعداد	آزمون کای- دو	درجه آزادی	سطح معناداری
۳۰	٤۹/۰۳۳	۱۰	۰/۰۰۱

با توجه به نتایج جدول (۵) و سطح معناداری آزمون فریدمن که کوچکتر از ۰/۰۱ می-باشد، بنابراین بین میانگین اولویت‌دهی به گزینه‌های اقدامات مرزی و الگوی مناسب تأثیرگذار از سوی خبرگان پاسخ‌دهنده تفاوت معنادار آماری وجود دارد.

جدول ٦- مضامین مستخرج از نظرات پاسخ‌گویان در زمینهٔ اقدامات جهت جلوگیری از قاچاق مواد مخدر به داخل کشور از مرزهای سیستان و بلوچستان

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹

کد افراد	جملات/ سطرها یا پاراگراف‌ها	مضامین پایه (اصلی)	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
۵	کاهش نیاز به مواد مخدر در استان‌های مرزی	کاهش نیاز به مواد مخدر	فرهنگسازی در برابر مواد مخدر	اقدامات جهت آماده‌سازی فرهنگی افراد جامعه در برابر مواد مخدر
۵	کاهش نیاز به مواد مخدر در سطح کشور			
۵	فرهنگ‌سازی و مقاوم‌سازی فرهنگی در برابر مواد مخدر	فرهنگ-سازی		
۸	فرهنگ‌سازی بین مردم			
۲۳	نوع نگاه مرزنشینان به پدیدهٔ قاچاق	نگاه مرزنشینان		
۲۳	قرابت فرهنگی دو سوی مرز	فرهنگ مرزنشینان		
٦	کنترل دائمی پهپادی	کنترل مرزها با استفاده از پهپادها	کنترل هوایی مرزها	استفاده از فناوری‌های روز دنیا جهت برقراری امنیت در مرزها
۱۰	واگذاری ریز پرنده‌ها (کوآدکوپتر) به تعداد بالا به یگان-های مستقر در مرز جهت گشت‌زنی مستمر یا استقرار گروه‌های پهپادی در طول مرز بدین منظور			
۲۱	استفاده از پهپادها و ماهواره و دوربین‌ها برای کنترل مرزها			
۱۷	نظارت و گشت‌زنی هوایی و ماهواره‌ای	نظارت هوایی بر مرزها		
۳۰	اجرای مؤثر و مفید پایش از دور و نظارت هوایی			
۹	بهره‌گیری از فناوری‌های جدید در کنترل مرزها	نظارت مرزها با فناوری‌های جدید	استفاده از فناوری‌های پیشرفته در کنترل مرزها	
۲۲	استفاده از تکنولوژی و فناوری‌های جدید			
۱۹	بهره‌گیری از سیستم‌های مراقبتی در تقویت اقدام فیزیکی	سیستم‌های مراقبتی		
۹	بهره‌گیری از تجارب سایر کشورها در کنترل مرزها	همکاری با	همکاری با	اقدامات و

کد افراد	جملات/ سطرها یا پاراگراف‌ها	مضامین پایه (اصلی)	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
۲۰	همکاری کشورهای همسایه نیز می‌تواند به این امر کمک کند.	کشورهای همسایه	کشورهای همسایه	همکاریهای منطقه‌ای
۱۰	نقش اقدامات اطلاعاتی و اشراف اطلاعاتی در مبارزه با قاچاق مواد مخدر	همکاری‌های اطلاعاتی		
۱۹	توسعهٔ همکاری‌های اطلاعاتی در راستای بهینه نمودن عملیات‌های نظامی			
۱۰	احداث جاده‌های مرزی مناسب جهت سهولت گشت‌زنی مستمر نیروهای مرزی	افزایش جاده‌های مرزی	افزایش اقدامات امنیتی جهت افزایش امنیت مرزها	افزایش اقدامات امنیتی فیزیکی و ساختاری در مرزها
۱۱	افزایش تعداد رسمی گذرگاه‌های مرزی جهت جلوگیری از ورود غیر مجاز			
۱۰	پوشش خلأهای مرزی با احداث پاسگاه‌ها و برجک‌های لازم	افزایش تعداد پاسگاه‌های در مرز		
۱۵	افزایش تعداد پاسگاه‌های مرزی			
۱٤	حفرکانال و خندق	ساخت موانع فیزیکی برای حفاظت مرزها	افزایش اقدامات امنیتی فیزیکی برای حفاظت بیشتر از مرزها	
۲۷	نظر به این که انسداد به وسیلهٔ سیم خاردار و فنس عملاً کارایی ندارد، خوب است توسط دیوار بتونی آن دو دیوار با فاصلهٔ معقول انجام شود و نیروی مرزبانی (اعم از انتظامی یا سپاه و بسیج) آن را حفاظت و کنترل نمایند.			
۱۵	وجود گیت‌هایی برای نظارت جهت ورود و خروج از مرز	افزایش نظارت فیزیکی		
۱۵	مسلح کردن مرزهای بدون مانع			
٦	انسداد الکترونیکی مرزها	انسداد مرزها		
۲۰	به نظر می‌رسد انسداد مرزها می‌تواند کمک مؤثری کند.			
۲۱	استفاده از عملیات کنترل جمعیت در کنترل مرز	کنترل جمعیت در مرز	اقدامات امنیتی مناسب	
۱۹	تشکیل کارگروه فرماندهی مستقیم و متحد عناصر نظامی مستقر در منطقه	فرماندهی مستقیم و		

کد افراد	جملات/ سطرها یا پاراگراف‌ها	مضامین پایه (اصلی)	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
		متحد عناصر نظامی		
۸	توجه بیشتر به جوانان و مردم ساکن در نوار مرزی	توجه به مرزنشینان به خصوص جوانان	توجه به اشتغال و درآمد مرزنشینان	اقدامات جهت بهبود وضعیت اقتصادی مرزنشینان
۲۱	استفاده از مبادلات اقتصادی برای اشتغال‌زایی مردم دو طرف مرز و کمک به امنیت مرز	اشتغال‌زایی برای مرزنشینان		
۲۹	ایجاد اشتغال و بازارچه‌های مرزی			
۱٤	وضعیت اقتصادی منطقهٔ سیستان و بلوچستان	توجه به وضعیت اقتصادی	وضعیت اقتصادی	
۲۳	وضعیت اقتصادی مرزنشینان			
۱۹	تعاملات اجتماعی و ارتقای سطح همکاری مردم و نظام	همکاری‌های مردمی	همکاری‌های مردمی	اقدامات در جهت جلب همکاری‌های مردمی
۱۹	توسعه و تحکیم و تقویت نیروهای نظامی مردمی در تقویت بنیهٔ دفاعی (بسیج مردمی).			

با توجه به جدول (٦)، شش مضمون (اقدامات جهت آماده‌سازی فرهنگی افراد جامعه در برابر مواد مخدر، استفاده از فناوری‌های روز دنیا جهت برقراری امنیت در مرزها، اقدامات و همکاری‌های منطقه‌ای، افزایش اقدامات امنیتی فیزیکی و ساختاری در مرزها، اقدامات جهت بهبود وضعیت اقتصادی مرزنشینان، اقدامات در جهت جلب همکاری‌های مردمی) به‌عنوان نظرات پاسخ‌گویان در جهت تکمیل اقدامات امنیتی جهت جلوگیری از قاچاق مواد مخدر به داخل کشور از مرزهای سیستان و بلوچستان مطرح گردیده است.

۲- کدام پیامدهای سیاسی- فضایی انسداد فیزیکی مرزها در سیستان و بلوچستان تأثیر بیشتری دارند؟

برای پاسخ به این سؤال و اولویت‌بندی اهمیت پیامدهای سیاسی- فضایی انسداد فیزیکی مرزها در سیستان و بلوچستان از آزمون فریدمن استفاده شد.

جدول ۷- اولویت‌بندی اهمیت پیامدهای سیاسی- فضایی انسداد فیزیکی مرزها در سیستان و بلوچستان

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹

پیامدهای سیاسی- فضایی انسداد فیزیکی مرزها در سیستان و بلوچستان	میانگین رتبه‌ها
نقش نیروهای نظامی در بکارگیری مردم بومی در طرح امنیت پایدار	۵/۲۸
نقش استمرار نظارت های مرزی توسط مرزبانان کشور پاکستان و افغانستان	٤/۵۷
تاثیر مبارزه با قاچاق انسان (مهاجرت غیرقانونی) در مبارزه با قاچاق م.م	۳/۷۵
تاثیر مبارزه با قاچاق سوخت در مبارزه با قاچاق م.م	۳/۷۵
نقش امنیتی شدن فضای عمومی استان در اثر توسعهٔ اقدامات نظامی مرزبانی	۳/۵۸
نقش بکارگیری اهل تسنن در مشاغل مهم امنیتی و حاکمیتی استان	۳/۵۷
نقش برخورد قضایی در مبارزه با قاچاق مواد مخدر در استان سیستان و بلوچستان	۳/۵۰

با توجه به جدول (۷)، تعامل نقش نیروهای نظامی در بکارگیری مردم بومی در طرح امنیت پایدار اولویت اول و نقش استمرار نظارت‌های مرزی توسط مرزبانان کشور پاکستان و افغانستان اولویت بعدی خبرگان در زمینهٔ اولویت‌دهی به پیامدهای سیاسی- فضایی انسداد فیزیکی مرزها در سیستان و بلوچستان می‌باشد. با توجه به این جدول این پیامدها از نظر خبرگان پاسخ‌دهنده کمترین اهمیت را از میان پیامدهای سیاسی- فضایی انسداد فیزیکی مرزها در سیستان و بلوچستان دارند.

جدول ۸- آماره آزمون فریدمن

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹

تعداد	آزمون کای- دو	درجه آزادی	سطح معناداری
۳۰	۲۰/۳۹۷	٦	۰/۰۰۲

با توجه به نتایج جدول (۸) و سطح معناداری آزمون فریدمن که کوچکتر از ۰/۰۱ می‌باشد، بین میانگین اولویت‌دهی به پیامدهای سیاسی- فضایی انسداد فیزیکی مرزها در سیستان و بلوچستان از سوی خبرگان پاسخ‌دهنده تفاوت معنادار آماری وجود دارد.

۳- کدام پیامدهای اقتصادی انسداد فیزیکی مرزها در سیستان و بلوچستان تأثیر بیشتری دارند؟

برای پاسخ به این سؤال و اولویت‌بندی اهمیت پیامدهای اقتصادی انسداد فیزیکی مرزها در سیستان و بلوچستان از آزمون فریدمن استفاده شد.

جدول ۹- اولویت‌بندی پیامدهای اقتصادی انسداد فیزیکی مرزها در سیستان و بلوچستان

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹

پیامدهای اقتصادی انسداد فیزیکی مرزها در سیستان و بلوچستان	میانگین رتبه‌ها
نقش محرومیت و ضعف اقتصادی استان سیستان و بلوچستان	۲/۹۸
نقش اقدامات حاکمیت از منظر توسعهٔ اقتصادی	۲/۹۸
اهمیت توسعهٔ اقتصادی در بحث مبارزه با قاچاق م.م	۲/۵۲
نقش انسداد مرزی در افزایش مشکلات اقتصادی استان س و ب	۱/۵۲

با توجه به جدول (۹)، نقش محرومیت و ضعف اقتصادی استان سیستان و بلوچستان اولویت اول و نقش اقدامات حاکمیت از منظر توسعهٔ اقتصادی اولویت بعدی خبرگان در زمینهٔ اولویت‌دهی به پیامدهای اقتصادی انسداد فیزیکی مرزها در سیستان و بلوچستان می‌باشد. با توجه به این جدول، نقش انسداد مرزی در افزایش مشکلات اقتصادی استان سیستان و بلوچستان از نظر خبرگان پاسخ‌دهنده کمترین اهمیت را از میان پیامدهای اقتصادی انسداد فیزیکی مرزها در سیستان و بلوچستان دارند.

جدول ۱۰- آماره آزمون فریدمن

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹

تعداد	آزمون کای- دو	درجه آزادی	سطح معناداری
۳۰	۳۳/۲٤۵	۳	۰/۰۰۱

با توجه به نتایج جدول(۱۰) و سطح معناداری آزمون فریدمن که کوچکتر از ۰/۰۱ می‌باشد، بین میانگین اولویت‌دهی به پیامدهای اقتصادی انسداد فیزیکی مرزها در سیستان و بلوچستان از سوی خبرگان پاسخ‌دهنده تفاوت معنادار آماری وجود دارد.

٤- کدام پیامدهای اجتماعی انسداد فیزیکی مرزها در سیستان و بلوچستان تأثیر بیشتری دارند؟

جدول ۱۱- جدول اولویت‌بندی پیامدهای اجتماعی انسداد فیزیکی مرزها در سیستان و بلوچستان

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹

پیامدهای اجتماعی انسداد فیزیکی مرزها در سیستان و بلوچستان	میانگین رتبه‌ها
نقش اقدامات حاکمیت از منظر توسعهٔ اجتماعی	۳/۱۵
نقش اقدامات حاکمیت از منظر توسعهٔ فرهنگی	۳/۱۲
نقش انسداد مرزی در افزایش نارضایتی قومیتی در استان سیستان و بلوچستان	۱/۹۵
نقش انسداد مرزی در افزایش مشکلات اجتماعی استان سیستان و بلوچستان	۱/۷۸

با توجه به جدول (۱۱)، نقش اقدامات حاکمیت از منظر توسعهٔ اجتماعی اولویت اول و نقش اقدامات حاکمیت از منظر توسعهٔ فرهنگی اولویت بعدی خبرگان در زمینه اولویت‌دهی به پیامدهای اجتماعی انسداد فیزیکی مرزها در سیستان و بلوچستان می‌باشد. با توجه به این جدول نقش انسداد مرزی در افزایش مشکلات اجتماعی استان سیستان و بلوچستان از نظر خبرگان پاسخ‌دهنده کمترین اهمیت را از میان پیامدهای اجتماعی انسداد فیزیکی مرزها در سیستان و بلوچستان دارند.

جدول ۱۲- جدول آماره آزمون فریدمن

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹

تعداد	آزمون کای- دو	درجهٔ آزادی	سطح معناداری
۳۰	۳۷/۳۵۹	۳	۰/۰۰۱

با توجه به نتایج جدول (۱۲) و اینکه سطح معناداری آزمون فریدمن که کوچکتر از ۰/۰۱ می‌باشد، بنابراین بین میانگین اولویت‌دهی به پیامدهای اجتماعی انسداد فیزیکی مرزها در سیستان و بلوچستان از سوی خبرگان پاسخ‌دهنده تفاوت معنادار آماری وجود دارد.

۵- کدام نقش‌های نیروهای بومی، مرزنشینان و بخش خصوصی در کاهش قاچاق مواد مخدر در سیستان و بلوچستان نمود بهتری دارند؟

جدول ۱۳- جدول اولویت‌بندی نقش‌های نیروهای بومی، مرزنشینان و بخش خصوصی در کاهش قاچاق مواد مخدر در سیستان و بلوچستان

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹

نقش‌های نیروهای بومی، مرزنشینان و بخش خصوصی در کاهش قاچاق مواد مخدر در سیستان و بلوچستان	میانگین رتبه‌ها
جغرافیای طبیعی استان سیستان و بلوچستان	٤/٠٢
قرابت قومیتی با بلوچستان پاکستان در امر قاچاق مواد مخدر	٤/٠٠
سطح همکاری‌های مردم بومی با حاکمیت در امر مبارزه با قاچاق	۳/۹۲
تفاوت‌های مذهبی اهل تسنن با حاکمیت مرزی	۳/۱۵
نقش مذهب تسنن در همکاری مردم بومی با قاچاق مواد مخدر	۲/۹۸
عوامل طبیعی در مرز به عنوان موانع قاچاق مواد مخدر	۲/۹۳

با توجه به جدول (۱۳)، جغرافیای طبیعی استان سیستان و بلوچستان اولویت اول و قرابت قومیتی با بلوچستان پاکستان در امر قاچاق مواد مخدر اولویت بعدی خبرگان در زمینهٔ نقش‌های نیروهای بومی، مرزنشینان و بخش خصوصی در کاهش قاچاق مواد مخدر در سیستان و بلوچستان می‌باشد. با توجه به این جدول، عوامل طبیعی در مرز به‌عنوان موانع قاچاق مواد مخدر از نظر خبرگان پاسخ‌دهنده کمترین اهمیت را از میان گزینه‌های نقش‌های نیروهای بومی، مرزنشینان و بخش خصوصی در کاهش قاچاق مواد مخدر در سیستان و بلوچستان دارند.

جدول ١٤- آماره آزمون فریدمن

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹

تعداد	آزمون کای- دو	درجهٔ آزادی	سطح معناداری
۳۰	١٤/۳٦۲	٥	۰/۰۱۳

با توجه به نتایج جدول (١٤) و اینکه سطح معناداری آزمون فریدمن که کوچکتر از ۰/۰٥ می‌باشد، بین میانگین اولویت‌دهی به گزینه‌های نقش‌های نیروهای بومی، مرزنشینان و بخش خصوصی در کاهش قاچاق مواد مخدر در سیستان و بلوچستان از سوی خبرگان پاسخ‌دهنده تفاوت معنادار آماری وجود دارد.

با توجه به اینکه از خبرگان خواسته شده بود زیرمعیار یا معیارهای دیگری که در این پژوهش مورد توجه قرار گرفته نشده و لازم است به آن توجه شود را بیان نمایید، در ادامه مضامین مستخرج از نظرات پاسخ‌گویان در این زمینه با روش تحلیل مضمون به صورت جدول مضامین آورده خواهد شد.

جدول ۱۵- مضامین مستخرج از نظرات پاسخ‌گویان در زمینهٔ معیارهای مؤثر در انتخاب الگوی مناسب مرزی برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹

کد افراد	جملات/ سطرها یا پاراگراف‌ها	مضامین پایه (اصلی)	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
۵	افزایش توان اقتصادی مرزنشینان	توجه به توسعهٔ اقتصادی	بهبود وضعیت اقتصادی	توجه به بهبود وضعیت اقتصادی منطقه
۵	افزایش توان اقتصادی کشور			
۱۵	نقش بازارچه‌های مرزی در کمک به توسعهٔاقتصادی استان‌های مرزی			
۱۵	سیاست‌مداری اشتباه دولت در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی			
۲۹	مبارزه با محرومیت و ایجاد عدالت			
۲۱	ایجاد اشتغال در استان	توجه به اشتغال		
۳۰	عدم اشتغال‌زایی مناسب برای جمعیتی که بخاطر قاچاق سوخت زیاد شده			
۲۹	توجه به تنوع اقتصادی	تنوع اقتصادی		
۱۹	توسعه و تقویت راهبرد اقتصاد مقاومتی با رویکرد استقلال اقتصادی منطقه	اقتصاد مقاومتی	اقتصاد مقاومتی	
۲۱	توجه به اقتصاد مقاومتی و آگاه‌سازی مردم نسبت به آن			
۲۰	میزان رفاه نظامیان مأمور به این استان	رفاه نظامیان	رفاه نظامیان	
۱۵	تأثیر قیمت منابع انرژی (بنزین و گازوئیل) و ...	تأثیر قاچاق سوخت و انرژی	قاچاق سوخت و انرژی	توجه به تأثیر قاچاق سوخت و انرژی
۳۰	رشد جمعیت به دلیل به صرفه بودن قاچاق سوخت در استان سیستان و بلوچستان			
۱۹	توسعه و تقویت تعامل و همکاری عناصر ملی مستقر در منطقه	همکاری نیروهای	همکاری و کارآمدی	توجه به نیروهای اجرایی توانمند

کد افراد	جملات/ سطرها یا پاراگراف‌ها	مضامین پایه (اصلی)	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
		اجرایی	نیروهای اجرایی	
۱۹	دقت در گزینش و انتصاب مدیران اجرایی منطقه	نیروی اجرایی کارآمد		
۲۲	دانش، تجربه، اقتدار نیروی نظامی و قضایی و امنیتی			
۲۰	برخورد قاطع با مختل‌کنندگان و هرج و مرج کنندگان در کل استان	برخورد قاطع با ناامنی	حفظ امنیت و مبارزه با تروریست در منطقه	توجه به حفظ امنیت و مبارزه با تروریست در منطقه
۲۱	توجه به نقش تروریست	نقش تروریست		
۳۰	وجود ناامنی عمومی در مرزها به دلیل وجود گروهک‌های تروریستی			
۸	کنترل بیشتر سران طوایف و اشخاص با نفوذ	کنترل سران طوایف	نقش سران طوایف	توجه به نقش فرهنگ قومیت‌ها و سران طوایف در منطقه
۱۰	نقش همکاری واقعی سران طوایف در مبارزه با قاچاق مواد مخدر	توجه به همکاری با سران طوایف		
۱٤	تأثیر نظر مولوی و سرطایفه‌ها			
۱۵	میزان ارتباط نیروهای نظامی با سران طوایف در کاهش قاچاق مواد مخدر			
۱۹	توسعهٔ فرهنگی ملی با رویکرد اسلامی- ایرانی	نقش زیرساخت‌های فرهنگی	نقش فرهنگ قومیت‌ها در منطقه	
۲۱	توجه به نقش زیرساخت‌های استان			
۲۱	توجه به نقش آموزش در آگاه‌سازی مردم			
۲۱	تأکید بر اشتراک قومیتی و مذهبی و فرهنگی بین مردم	توجه به خرده فرهنگ‌ها		
۲۱	دوری و عدم استفاده از افتراق بین مردم در حوزه مذهب و قومیت و فرهنگ			
۲۱	توجه به خرده‌فرهنگ‌های محلی و ارزش‌گذاری بر آن‌ها			
۱٤	نگاه حاکمیتی مسئولین رده بالای کشور	نگاه عادلانه حکومت	آمایش سرزمینی	توجه به آمایش سرزمینی و منطقه-ای
۲۹	نگاه عادلانه به فضای سرزمین توسط حکومت مرکزی			
۲۲	آمایش سرزمینی	آمایش سرزمینی		
۲۹	توجه جدی به جایگاه سیستان و بلوچستان در آمایش سرزمینی			

کد افراد	جملات/ سطرها یا پاراگراف‌ها	مضامین پایه (اصلی)	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
۲۵	به نظر می‌رسد اگر کشورهای ایران، افغانستان و پاکستان در یک توافق سه جانبه به اجرای آمایش منطقه‌ای مرزی روی بیاورند، می‌توانند توسعهٔ انواع قاچاق به خصوص قاچاق مواد مخدر در منطقهٔ سیستان و بلوچستان را کاهش دهند.	آمایش منطقه ای	آمایش منطقه ای	

با توجه به جدول (۱۵)، شش مضمون (توجه به بهبود وضعیت اقتصادی منطقه، توجه به تأثیر قاچاق سوخت و انرژی، توجه به نیروهای اجرایی توانمند، توجه به حفظ امنیت و مبارزه با تروریست در منطقه، توجه به نقش فرهنگ قومیت‌ها و سران طوایف در منطقه، توجه به آمایش سرزمینی و منطقه‌ای) به عنوان نظرات پاسخ‌گویان در جهت تکمیل معیارهای مؤثر در انتخاب الگوی مناسب مرزی برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر مطرح گردیده است.

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

مسائل و چالش‌های جهانی و منطقه‌ای برای کشورها، همواره در حال رشد هستند. یکی از این چالش‌ها که در این مقاله به آن پرداخته شده است، معضل تولید و قاچاق مواد مخدر می‌باشد. مواد مخدر به یکی از پرسودترین کالاهایی تبدیل شده است که حتی دولت‌ها حتی به بخشی از شبکهٔ مافیایی آن تبدیل شده‌اند. هرچند دولت‌ها برای حد و حدود قلمرو سرزمینشان، مرزهایی را تعریف کرده‌اند، ولی به دلیل عدم مدیریت صحیح و در بعضی موارد به صورت تعمدی، در ورود و خروج مواد مخدر به داخل مرزهایشان و سپس ترانزیت آن به مکان و منطقه‌ای دیگر، همراه و همکار هستند. مواد مخدر در منطقهٔ هلال طلایی آسیا و در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی به یک پدیدهٔ بحران‌زا تبدیل شده است که از دلایل آن می‌توان به ورود دولت‌ها و سیاستمداران برای تجارت در این زمینه اشاره کرد. بحران‌زا شدن تولید و توزیع مواد مخدر و شکل‌گیری مافیای آن که گسترهٔ جهان از کلمبیا در قارهٔ آمریکا تا جنوب-شرق آسیا و مثلث طلایی آسیا را دربرمی‌گیرد، باعث شده تا اصطلاحی به نام نارکوتروریسم نیز وضع شود. مرگ سالانهٔ افرادی که درگیر مواد مخدر می‌شوند؛ یعنی چه افرادی که استفاده

می‌کنند و چه نیروهای نظامی و مرزبانی که در درگیری‌ها با باندهای مافیایی کشته می‌شوند، از موضوعات مطرح هستند که باید به شکل اجماع جهانی به این مسئله توجه شود.

استان سیستان‌وبلوچستان محروم‌ترین استان کشور است. چالش‌های اساسی در مبارزه با قاچاق مواد مخدر، مسائل و مشکلات اجتماعی، اقتصادی، امنیتی و حتی سیاسی دارد. وضعیت ناامنی‌ها و بیکاری مردم این استان و گرایش برای قاچاق و همکاری با قاچاقچیان، به این دلیل است تا بتوانند امرار معاش کنند و این امر باعث شده است تا به همراه دیگر مشخصه‌ها مانند محیط طبیعی و سرزمینی منطقه، زمینه‌های تجارت مواد مخدر فراهم گردد. در ایران، پاکستان و افغانستان، قاچاق مواد مخدر در گسترۀ وسیعی جریان دارد. راه‌ها و مواصلاتی که در این منطقه وجود دارد شرایط فعالیت قاچاقچیان را هموار کرده است. اقداماتی که از سوی دولت ایران در طی سال‌ها برای مبارزه با اشرار و قاچاقچیان انجام گرفته است، د بعضی موارد یک‌طرفه و بدون همکاری دو کشور دیگر بوده است که باعث شده است تا وضعیت بغرنجی برای مردم استان و حتی کل کشور در زمینۀ مواد مخدر شکل بگیرد. سود سرشار از این مادۀ افیونی برای قاچاقچیان و حتی دولت‌های کشور افغانستان و پاکستان، از دلایل کم‌کاری و اهمال آن‌ها در همکاری با دولت ایران است. در یافته‌های کتابخانه‌ای مشاهده می‌شود که تأثیرات اقتصادی، اجتماعی و امنیتی قاچاق مواد مخدر وضعیت بحرانی را برای استان به همراه داشته است. براساس این یافته‌ها، قانون در ارتباط با قاچاق مواد مخدر در ایران دچار خلأ است و قانون‌گذار هنوز نتوانسته است قانون جامعی را وضع نماید.

نظر به اینکه در زمینۀ مدیریت مرزها، الگوها و مدل‌های گوناگونی مطرح شده است؛ با توجه به وضعیت منطقۀ هلال طلایی، مدل یکپارچۀ مرزی به نظر نویسندگان، کاربردی مناسبتری دارد. براساس یافته‌های این مقاله، الگوی مدیریتی گشت‌زنی و بازرسی که باید دولت‌های ایران، افغانستان و پاکستان، با همکاری و همیاری یکدیگر آن را اجرا کنند، الگوی مناسبی برای حفاظت از مرزهای شرقی کشور است.

کتاب‌نامه

۱. اطاعت، ج.، و موسوی، س. ز. (۱۳۹۰). رابطهٔ متقابل امنیت ناحیه‌ای و توسعه‌یافتگی فضاهای سیاسی با تأکید بر سیستان و بلوچستان. *فصل‌نامهٔ ژئوپلیتیک، ۷*(۱)، ۸۷–۷۰.

۲. افشردی، م.ح.، جان‌پرور، م.، احمدی‌پور، ز.، و قصری، م. (۱۳۹۳). تبیین شاخص‌های مؤثر در مدیریت مرزها. *فصل‌نامهٔ ژئوپلیتیک، ۱۰*(۲)، ۳۵–۱.

۳. آفتاب، ا.، و هوشمند، ا. (۱۳۹۷). تدوین راهبردهای دفاعی و امنیتی در مناطق مرزی استان آذربایجان غربی با رویکرد آمایش سرزمین. *فصلنامهٔ راهبرد دفاعی، ۱٦*(٦۳)، ۱۸۷–۱۵٤.

٤. اعظمی، ه.، دهمرده، م.، و جمال، س. (۱۳۹۱). بررسی و تحلیل عمده‌ترین چالش‌های امنیتی مرزهای استان سیستان و بلوچستان. *همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت چالش‌ها و رهیافت‌ها*. ۳۰ و ۳۱ فروردین ۱۳۹۱. دانشگاه سیستان و بلوچستان. صص. ۱۲۲–۱۱۰.

۵. حافظ‌نیا، م. ر. (۱۳۸۳). تحلیل کارکردی مرز بین‌المللی، مرز ایران و افغانستان. فصل‌نامهٔ مدرس *علوم انسانی، ۸*(٤)، ۷۸–٦۹.

٦. . درایسدل، آ.، و بلیک، ج. (۱۳۷۰). *جغرافیای سیاسی خاورمیانه و شمال آفریقا* (د. میرحیدر، مترجم) (چاپ دوم). تهران: انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.

۷. ستاد مبارزه با مواد مخدر. (۱۳۹۱). *کتاب سال ستاد مبارزه با مواد مخدر* (چاپ اول). تهران: دبیرخانهٔ ستاد مبارزه با مواد مخدر.

۸. سرور، ر.، محمدی‌حمیدی، س.، و ویسیان، م. (۱۳۹۳). بررسی شاخص‌های توسعه در مناطق مرزی در راستای تحقق امنیت پایدار (مطالعهٔ موردی: شهرستان‌های مرزی استان آذربایجان غربی). *فصل‌نامهٔ پژوهش‌نامهٔ جغرافیای انتظامی، ۲* (۷)، ٥٤–۲۵.

۹. شاطریان، م.، گنجی‌پور، م.، و اشنویی، ا. (۱۳۹۲). تأثیر وضعیت اجتماعی اقتصادی مرزنشینان بر قاچاق کالا (مطالعهٔ موردی: استان‌های سیستان و بلوچستان، بوشهر و کردستان). *فصل‌نامهٔ پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ٤٥*(۲)، ۱۷۸–۱۵۷.

۱۰. علمدار، اس.، راستی، ع.، و زرقانی، س.ه. (۱۳۹۷). تحلیل پیامدهای استقرار مرز و اجرای طرح‌ها و سیاست‌های مرزی، نمونهٔ موردی: روستاهای مرزی ایران و افغانستان (یزدان، کبوده و مزرعه نظرخان). *فصل‌نامهٔ آمایش سیاسی فضا، ۱* (٤)، ۲۰۰–۱۸۹.

۱۱. قادری‌حاجت، م.، عبدی، ع.، جلیلی‌پروانه، ز.، و باقری‌سرنجیانه، ن. (۱۳۸۹). تبیین نقش بازارچه‌های مرزی در امنیت و توسعهٔ پایدار نواحی پیرامون، مطالعهٔ موردی: بازارچه‌های مرزی استان خراسان جنوبی. *فصل‌نامهٔ ژئوپلیتیک، ۶*(۳)، ۱۵۱–۱۲۱.

۱۲. قهرمانی، ا.، و علیزاده، س. (۱۳۹٤). بررسی جرائم سازمان‌یافته با تأکید بر قاچاق مواد مخدر و راهکارهای پیشگیرانهٔ آن. *فصل‌نامهٔ سلامت اجتماعی و اعتیاد، ۲*(۷)، ۱۵۰–۱۲۳.

۱۳. محمدی، ح. ر.، و فخرفاطمی، ع. ا. (۱۳۸٤). نقش بازارچه‌های مرزی در توسعهٔ فضایی مناطق مرزی (پژوهش موردی: بازارچهٔ مرزی باجگیران). *فصل‌نامهٔ ژئوپلیتیک، ۱*(۱)، ۷۶–۵۵.

14. Duggan, R. A. (2008). A model for international border management systems: Sandia national laboratories. Retrieved from https:// www.osti.gov/ servlets/ purl/ 941405